

สาเหตุการคงอยู่ของหนี้ในระบบในสังคมไทย

วันที่รับบทความ: 29 กันยายน 2563

วิชญาดา ฌอนอมชาติ^{1*} ศิริขวัญ เจริญวิริยะกุล² และ กฤษดา เขียววัฒนสุข³

วันแก้ไขบทความ: 4 พฤศจิกายน 2563

วันตอบรับบทความ: 18 พฤศจิกายน 2563

บทคัดย่อ

หนี้ในระบบเป็นปัญหาเรื้อรังที่ส่งผลกระทบทางลบต่อทั้งระดับบุคคลและระดับประเทศในกรณีประเทศไทยมาเป็นระยะเวลายาวนานหลายทศวรรษ แม้ว่าคนไทยบางส่วนมีความตระหนักถึงผลเสียที่เกิดตามมาจากการก่อหนี้ในระบบ รวมถึงแรงผลักดันและความพยายามของภาครัฐบาลในการพยายามลดและกำจัดหนี้ในระบบให้หมดสิ้นไปจากสังคมไทยแต่ในปัจจุบันหนี้ในระบบก็ยังคงอยู่และไม่มีแนวโน้มว่าจะลดน้อยลงอย่างชัดเจนมากนัก บทความชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับ 1) ปัจจัยที่เป็นสาเหตุหลักอันนำไปสู่การกู้ยืมเงินนอกระบบสถาบันการเงิน และ 2) นโยบาย โครงการและมาตรการของภาครัฐในการบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนผู้มีหนี้สินนอกระบบสถาบันการเงินในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา

คำสำคัญ: หนี้ในระบบ การกู้ยืมนอกระบบ

*Corresponding author e-mail: wichyada@buu.ac.th

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาการเงิน คณะการจัดการและการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยบูรพา e-mail: wichyada@buu.ac.th

² อาจารย์ประจำภาควิชาเศรษฐศาสตร์ประยุกต์ คณะเศรษฐศาสตร์ ศรีราชา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา e-mail: sirikwan.j@hotmail.com

³ อาจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี e-mail: krisada.dba@gmail.com

Causes that Allow Informal Debt to Remain in Thai Society

Received: 29 September 2020 Wichyada Tanomchat^{1*} Sirikwan Jaroenwiriyaikul² and Krisada Chienwattanasook³

Revised: 4 November 2020

Accepted: 18 November 2020

Abstract

Informal debt is a persistent problem that has negative effects for individuals and the society. Informal debt has existed in Thailand for decades. Even though many Thais recognize the negative consequences of informal debt creation, together with the government efforts to reduce and discard informal debt, this problem still remains at large in Thailand and does not seem to be reduced much. This article's objective is to present information about 1) main factors causing informal debt creation outside of formal financial institutions, and 2) policies, projects and government measures to lower the suffer of Thai people who face with the informal debt problem during the past 10 years.

Keywords: Informal loan, Informal debt, Informal credit

*Corresponding author e-mail: wichyada@buu.ac.th

¹ Lecturer, Department of Finance, Faculty of Management and Tourism, Burapha University
e-mail: wichyada@buu.ac.th

² Lecturer, Department of Applied Economics, Faculty of Economics at Sriracha, Kasetsart University at Sriracha Campus
e-mail: sirikwan.j@hotmail.com

³ Lecturer, Department of Management, Faculty of Business Administration, Rajamangala University of Technology Thanyaburi
e-mail: krisada.dba@gmail.com

บทนำ

หนี้นอกระบบเป็นปัญหาที่หลายประเทศทั่วโลกกำลังเผชิญอยู่และได้มีการต่อสู้เพื่อพยายามลดหรือกำจัดหนี้นอกระบบให้หมดสิ้นไปจากประเทศเหล่านั้นมาเป็นระยะเวลายาวนาน (Fischer & Karlan, 2018) ในกรณีของประเทศไทยหนี้นอกระบบได้ฝังรากลึกในสังคมไทยจนดูเหมือนจะเป็นเรื่องปกติที่เราจะเห็นคนรู้จักบางคนทำการกู้ยืมเงินจากนายทุน ร้านค้า ญาติ เพื่อน หรือแม้กระทั่งเจ้านาย เหตุการณ์ดังกล่าวถูกย้าความสำคัญขึ้นอีกครั้งเมื่อการเกิดการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ซึ่งมีคนไทยจำนวนมากได้รับผลกระทบทางด้านรายได้กล่าวคือความสามารถในการหารายได้ลดน้อยลงไป จากการสำรวจของบริษัท อีปซอสส์ จำกัด ซึ่งเป็นกลุ่มบริษัทระดับโลกในธุรกิจด้านสื่อและการวิจัยการตลาดแสดงให้เห็นข้อมูลด้านผลกระทบต่อรายได้ของคนไทยในช่วงการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนาในเดือนมิถุนายน 2563 ว่าคนไทยมากกว่า 1 ใน 3 สูญเสียรายได้ไปมากกว่าร้อยละ 50 โดยมีจำนวนคนไทยสูงถึงร้อยละ 14 ที่ขาดรายได้โดยสิ้นเชิง ทั้งนี้มีคนไทยเพียงแค่ร้อยละ 14 เท่านั้นที่ไม่ได้รับผลกระทบด้านรายได้จากสถานการณ์ดังกล่าว (อีปซอสส์, 2563) การกู้ยืมนอกระบบจึงเป็นแหล่งเงินทุนที่กลับมามีบทบาทสำคัญอีกครั้ง (เชียงใหม่วิธ, 2563) ในการเป็นแหล่งเงินกู้ที่หลายคนเลือกที่จะหันไปพึ่งพาเพื่อกู้ยืมเงินมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ใช้จ่ายในครัวเรือน นำมาเป็นทุนหมุนเวียนในการประกอบอาชีพ หรือแม้กระทั่งกู้ยืมเพื่อนำมาชำระหนี้อื่น ๆ ที่ตนมีอยู่เดิมหรือพฤติกรรมการ “หมุนหนี้” ที่เรารู้จักกันนั่นเอง

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนครัวเรือนที่เป็นหนี้นอกระบบในประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2554 ถึง 2562

ภูมิภาค	2554	2556	2558	2560	2562
ทั่วประเทศ	1,389,530	902,777	900,673	1,116,564	832,084
กรุงเทพและปริมณฑล	228,903	162,577	183,509	274,267	239,973
ภาคกลาง	270,904	221,059	242,573	268,122	180,813
ภาคเหนือ	157,817	118,560	90,151	118,158	71,481
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	517,626	206,879	205,664	230,627	166,830
ภาคใต้	214,281	193,702	178,776	225,392	172,985

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2562)

เมื่อพิจารณาตัวเลขจำนวนครัวเรือนที่เป็นหนี้นอกระบบในตารางที่ 1 จะเห็นได้ว่าหนี้นอกระบบไม่เคยหมดสิ้นไปจากสังคมไทย โดยในบางปีจำนวนครัวเรือนที่เป็นหนี้นอกระบบมีจำนวนลดลงอันเป็นผลจากความพยายามในการแก้ไขปัญหาหนี้นอกระบบของภาครัฐบาลแต่ตัวเลขครัวเรือนทั้งสิ้นในประเทศไทยที่เป็นหนี้ดังกล่าวก็ไม่เคยลดน้อยลงกว่าระดับ 800,000 ครัวเรือนในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากการกู้ยืมนอกระบบสามารถทำได้ง่ายกว่าการกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินในระบบมาก รวมถึงการเป็นผู้ให้กู้นอกระบบก็สามารถทำได้ง่ายเนื่องจากไม่จำเป็นต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขและข้อกำหนดที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติธุรกิจสถาบันการเงิน รวมถึงข้อกำหนดอื่น ๆ ที่สถาบันการเงินต้องปฏิบัติตามภายใต้การดูแลของธนาคารแห่งประเทศไทย กล่าวคือ เพียงแค่มีเงินสดในมือจำนวนหนึ่งก็สามารถแปลงสถานะตนเองให้กลายเป็นผู้ปล่อยกู้นอกระบบเมื่อมีบุคคลมาติดต่อขอกู้ยืมเงินได้แล้ว ดังนั้นลักษณะการให้กู้ยืมเงินนอกระบบจึงมีความหลากหลายทั้งด้านจำนวนเงินให้กู้ ระยะเวลาการ

ให้กู้ยืม การผ่อนชำระ อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ และหลักฐานที่ต้องใช้ประกอบการกู้ยืมเงิน (สุรางค์รัตน์ จำเนียรพล, 2557) ซึ่งมีความยืดหยุ่นสูงและผู้ที่ต้องการกู้เงินสามารถเลือกแหล่งเงินกู้ในระบบที่สอดคล้องกับความต้องการกู้ยืมเงินของตน ยิ่งไปกว่านั้น ผู้ให้กู้ในระบบจำนวนมากได้มีการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่ต้องการกู้เงินโดยการนำเสนอเงินกู้ถึงหน้าบ้าน (ไทยโพสต์, 2561) บางรายมีการประชาสัมพันธ์การให้กู้ยืมเงินพร้อมช่องทางการติดต่อกลับ (เบอร์โทรศัพท์) ที่เรามักจะเห็นได้ตามสถานที่สาธารณะ เช่น เสาไฟฟ้า กำแพง เป็นต้น (ธนากรอมสิน, 2562) ดังนั้นแหล่งเงินกู้ในระบบจึงแพร่ตัวและเติบโตอยู่ในสังคมไทยมาเป็นระยะเวลายาวนานและเป็นเรื่องยากที่จะสามารถกำจัดให้หมดสิ้นไปแม้ว่าจะเกิดผลกระทบทางลบที่เด่นชัดแก่ผู้กู้เงินในระบบ 2 ส่วน ได้แก่

1. ผู้ที่ต้องแบกรับอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ที่สูงกว่าการกู้ยืมจากสถาบันการเงินในระบบ โดยมักจะพบว่าเงินกู้ในระบบมีอัตราดอกเบี้ยสูงเกินกว่าที่กฎหมายกำหนด กล่าวคือมากกว่าร้อยละ 15 ต่อปี (Siamwalla et al, 1990; Mohieldin & Wright, 2000) อัตราดอกเบี้ยในระดับสูงเป็นสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ผู้กู้ในระบบบางรายไม่สามารถที่จะหลุดพ้นจากสภาพความเป็นหนี้ที่ตนก่อขึ้นได้เนื่องจากมีความสามารถเพียงแค่ชำระดอกเบี้ยในแต่ละงวดเท่านั้น (จำนวนเงินต้นจึงไม่ลดลงเลย)

2. ความไม่ปลอดภัยต่อชื่อเสียง ร่างกายและทรัพย์สินที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากพฤติกรรมการทวงหนี้ของเจ้าหนี้บางราย ในกรณีประเทศไทยมีการตั้งชื่อให้แก่บุคคลที่ทำอาชีพรับจ้างทวงหนี้ว่า “แก๊งค์หมวกกันน็อก” สาเหตุที่มีชื่อเรียกดังกล่าวเนื่องมาจากผู้ที่ทำหน้าที่รับจ้างทวงหนี้ในระบบในหลายพื้นที่ทั่วประเทศมักจะใช้ยานพาหนะเป็นรถจักรยานยนต์ในการเดินทางไปยังบ้านหรือสถานที่ทำงานของผู้กู้ยืมเพื่อทำการทวงเงิน บางรายมีการใช้พฤติกรรมการข่มขู่ ทำร้ายร่างกายหรือทรัพย์สิน หรือแม้กระทั่งการทำให้ผู้กู้เสื่อมเสียชื่อเสียงเพื่อกดดันให้ผู้กู้ต้องทำการชำระหนี้ตามที่ได้ตกลงกันไว้ (กัญชิตา ประพตธรรม, ชุมชุม ทศนคง, และปรีชา อมรแมนันท์, 2546)

ปัจจัยที่ทำให้เกิดหนี้ในระบบ

นักวิชาการและนักวิจัยหลายท่านพยายามที่จะศึกษาหาปัจจัยสาเหตุที่นำไปสู่การกู้ยืมเงินในระบบทั้งในระดับครัวเรือนและระดับบุคคล ซึ่งพบว่าปัจจัยที่มีความสอดคล้องกันในหลายงานศึกษาซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจกู้ยืมเงินในระบบสถาบันการเงิน สามารถแบ่งออกได้เป็น 6 ประเภทโดยสังเขป ได้แก่

1. ระดับรายได้ของบุคคลหรือครัวเรือน

บุคคลหรือครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำมักจะเป็นกลุ่มที่มีโอกาสสูงในการเข้าสู่กระบวนการกู้ยืมในระบบเนื่องมาจากรายได้ที่ได้รับต่อเดือนไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น (Banerjee & Duflo, 2007) ปัจจัยด้านรายได้จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้หลายครัวเรือนจำเป็นต้องหาแหล่งเงินกู้เพื่อนำเงินมาใช้จ่ายในครัวเรือนในยามที่เงินสดขาดมือ ในกรณีของประเทศไทยอ้างอิงจากข้อมูลของ BOT-NIELSEN Household Financial Survey ซึ่งจัดทำโดยธนาคารแห่งประเทศไทย ในปี 2562 แสดงให้เห็นถึงสาเหตุหลักที่ทำให้ครัวเรือนมีหนี้มาจากปัจจัยด้านรายได้ซึ่งไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายเช่นเดียวกัน (สรา ชื่นโชคสันต์, สุพริศร์ สุวรรณิก, และธนัชพร สุขสุเมธ, 2562)

เมื่อพิจารณาตัวเลขในภาพที่ 1 ซึ่งแสดงส่วนแบ่งรายได้ประจำของครัวเรือนในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2562 จะเห็นว่าจำนวนครัวเรือนสูงถึงร้อยละ 19 จากจำนวนครัวเรือนทั้งหมดในประเทศไทยอยู่ในกลุ่มระดับรายได้ต่ำและต่ำที่สุด โดยมีรายได้ประจำเฉลี่ยต่อคนต่อเดือนไม่เกิน 5,153 บาท ในขณะที่ครัวเรือนในกลุ่มผู้ที่มี

รายได้ปานกลางซึ่งมีจำนวนร้อยละ 16.5 มีรายได้ประจำเฉลี่ยต่อคนต่อเดือนเพียง 7,771 บาท ส่งผลให้เกิดความไม่สอดคล้องกันในด้านรายได้กับค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีพในยุคปัจจุบัน

ผลการสำรวจอัตราค่าครองชีพประจำปี พ.ศ. 2562 (2019 Cost of living) โดยเมอร์เซอร์ (Mercer) ซึ่งเป็นบริษัทที่ปรึกษาด้านทรัพยากรบุคคลระดับโลกพบว่ากรุงเทพฯ เป็นเมืองที่มีอัตราค่าครองชีพสูงติดอันดับโลก โดยอยู่ในลำดับที่ 40 และสูงเป็นอันดับ 2 ของอาเซียน (Mercer, 2019) ลักษณะโครงสร้างทางรายได้ของประชากรไทยเช่นนี้จึงเอื้ออำนวยต่อการประสบปัญหารายได้ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในหลายครัวเรือนซึ่งอาจเป็นสาเหตุสำคัญที่นำไปสู่การต้องหันไปพึ่งพาเงินนอกระบบในบางช่วงขณะ

ภาพที่ 1 ส่วนแบ่งรายได้ประจำของครัวเรือนในประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2562 (หน่วย: ร้อยละ)

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2562)

2. การขาดคุณสมบัติในการกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินในระบบ

ปัญหาการขาดคุณสมบัติที่สถาบันการเงินระบุไว้สำหรับผู้กู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินเป็นประเด็นที่ผู้มีความต้องการกู้ยืมเงินจำนวนมากประสบ เช่น การขาดหลักทรัพย์ค้ำประกัน การขาดบุคคลค้ำประกัน ระดับรายได้ต่ำกว่าเกณฑ์ที่สามารถขอกู้ยืม การมีรายได้ที่ไม่สม่ำเสมอ การมีประวัติหนี้เสีย เหตุผลในการขอกู้ยืมเงินไม่เข้าเกณฑ์การอนุมัติเงินกู้จากในระบบ การขาดหลักฐานใบอนุญาตประกอบกิจการหรือทะเบียนการค้า เป็นต้น (Khoi, Gan, Nartea, & Cohen, 2013; รจนา อินคง, 2557) ส่งผลให้ผู้ที่มีความต้องการกู้ยืมเงินแต่ขาดคุณสมบัติดังกล่าวจำเป็นต้องหันไปกู้เงินจากนอกระบบแทน เนื่องจากผู้ให้กู้ยืมนอกระบบหลายรายไม่ต้องการหลักฐานทางการเงินโดยมักต้องการเพียงหลักฐานที่อยู่ของผู้กู้และบุคคลค้ำประกันเท่านั้น (สุรางค์รัตน์ จำเริญพล, 2557)

3. การขาดทักษะทางการเงินด้านการคำนวณดอกเบี้ย

การขาดทักษะทางการเงินเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่สามารถนำไปสู่การกู้ยืมเงินจากนอกระบบ โดยผู้กู้ต้องทนแบกรับดอกเบี้ยเงินกู้ในอัตราที่สูง (Santos, Mendesdasilva, & Gonzalez, 2018) ในทางปฏิบัติการกู้ยืมนอกระบบของผู้ให้กู้บางรายมีลักษณะความซับซ้อนในการคำนวณอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ที่แท้จริงอันเนื่องมาจากผู้ให้กู้นำเสนอข้อมูลจำนวนเงินต้นรวมดอกเบี้ยที่ต้องชำระในแต่ละงวดโดยไม่แสดงตัวเลขอัตราดอกเบี้ยเงินกู้นั้น ทำให้ผู้กู้ที่ขาดทักษะทางการเงินด้านการคำนวณอัตราดอกเบี้ยเกิดความสับสนและเข้าใจผิดว่าเงินกู้นั้นมีอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำ เช่น กรณีผู้ให้กู้บางรายเรียกเก็บการชำระเงินต้นและดอกเบี้ยจำนวน 24 วัน โดยจะคิดค่าสมุดประจำตัวของลูกหนี้/ยอดหนี้และทำการหักเงินสดล่วงหน้า 1 วัน รวมเป็นร้อยละ 10 ของยอดเงินกู้ทั้งสิ้น (ผู้กู้จะได้รับเงินสดจำนวนร้อยละ 90 จากจำนวนวงเงินที่ทำการกู้ยืมทั้งหมด) และจะต้องชำระเงินคืนเป็นรายวันโดยผู้ปล่อยกู้แจ้งตัวเลขยอดเงินชำระรวมในแต่ละวันล่วงหน้า ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงตัวอย่างยอดเงินรายวันที่ผู้กู้เงินนอกระบบต้องชำระในกรณีการกู้ยืมเงินจำนวน 10,000 บาท อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ร้อยละ 20 โดยมีระยะเวลาการคืนเงินทั้งสิ้น 24 วัน

วันที่	ค่าสมุดและการหักเงิน	จำนวนเงินที่ได้รับ	จำนวนเงินที่ต้องชำระ
1	500- (ค่าสมุด) และ 500- (หักเงินงวดแรก)	9,000-	-
2 ถึง 25	-	-	500-/วัน
รวม	1,000-	9,000-	12,000-

ที่มา: สุรางค์รัตน์ จำเริญพล, 2557

4. การขาดการวางแผนทางการเงินและการขาดวินัยทางการเงิน

เงินออมส่วนบุคคลเป็นเสมือนเกราะป้องกันชั้นดีในการลดโอกาสการย่ำแย่เข้าสู่การพึ่งพาเงินกู้ภายนอก ดังนั้นการขาดแคลนเงินออมในบางครั้งจึงนำไปสู่ความจำเป็นต้องกู้เงินที่มีอัตราดอกเบี้ยสูงจากนอกระบบ สถาบันการเงินโดยเฉพาะในยามที่บุคคลเผชิญกับค่าใช้จ่ายฉุกเฉินที่ไม่ได้กั้นเงินไว้ล่วงหน้า เช่น ค่ารักษาพยาบาล ค่าซ่อมแซมบ้าน เป็นต้น ข้อมูลจากผลการสำรวจครัวเรือนทั่วประเทศไทยประมาณ 21.6 ล้านครัวเรือนในไตรมาสที่ 3 ปี 2561 โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติพบว่าครัวเรือนที่ไม่มีเงินออมเลยมีจำนวนสูงถึงร้อยละ 27.1 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2561) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเสี่ยงและความเปราะบางทางการเงินของคนไทย รวมถึงการขาดการวางแผนทางการเงินระยะยาวโดยเฉพาะการออมเงินให้เพียงพอต่อการใช้จ่ายหลังเกษียณ

นอกจากนี้ ยังมีคนไทยจำนวนมากขาดความตระหนักในความสำคัญของการทำบัญชีรายรับรายจ่าย ครัวเรือนซึ่งสามารถช่วยลดโอกาสในการกู้ยืมเงินนอกระบบได้ เนื่องจากในแต่ละวันบุคคลมักจะต้องเผชิญกับค่าใช้จ่ายหลากหลายรายการ เมื่อรวมรายการค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นที่เกิดขึ้นในแต่ละเดือนก็มักจะเกิดความยากลำบากในการรื้อฟื้นรายละเอียดค่าใช้จ่ายและจำนวนเงินที่จ่ายไปในแต่ละรายการได้ ดังนั้นการทำบัญชีรายรับรายจ่ายต่อเดือนจึงเป็นทางเลือกที่ดีอันนำไปสู่การสามารถควบคุมค่าใช้จ่ายโดยรวมที่เกิดขึ้นและ/หรือปรับลดค่าใช้จ่ายในรายการที่ไม่จำเป็นซึ่งเป็นการช่วยเพิ่มความแข็งแกร่งทางการเงินแก่บุคคลหรือครัวเรือนมากยิ่งขึ้น (ธนาคารไทยพาณิชย์, 2563; แอ็กเซสเทรด, 2563)

การขาดวินัยทางการเงินของคนไทยเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ควรต้องระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง เช่น การไม่ออมเงินอย่างสม่ำเสมอ หรือการไม่กั้นเงินออมก่อนนำไปใช้จ่าย เมื่อรายได้ถูกนำไปใช้จ่ายจนหมดก็ทำให้บุคคลไม่มีเงินเหลือที่จะไปออม มีการศึกษาในหลายงานวิจัยที่ได้ข้อสรุปในทิศทางเดียวกัน นั่นคือ การขาดวินัยทางการเงินสามารถนำไปสู่การสร้างหนี้สินนอกระบบ (ไพฑิธ เอกจริยกร, 2554)

5. พฤติกรรมการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย

จากข้อมูลการสำรวจด้านจำนวนครัวเรือนที่เป็นหนี้ในระบบในปี 2562 พบว่ามีครัวเรือนจำนวน 466,511 ครัวเรือนที่เป็นหนี้ระบบอย่างเดียว และมีจำนวน 344,164 ครัวเรือนที่มีหนี้ระบบพร้อมกับการเป็นหนี้ในระบบในเวลาเดียวกัน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2562) ก่อเป็นคำถามที่หลายคนเกิดความสงสัยว่าเหตุใดครัวเรือนไทยจึงมีการพึ่งพิงเงินกู้นอกระบบเช่นนี้

นอกจากนี้ ธนาคารแห่งประเทศไทย (2563) ได้เผยแพร่ตัวเลขหนี้ครัวเรือนต่อ GDP (Households debt to GDP) ในไตรมาสที่ 1 ปี 2563 โดยเป็นตัวเลขสูงถึง 80.1% แสดงให้เห็นถึงภาพรวมด้านความเปราะบางทางการเงินของครัวเรือนไทยซึ่งมีโอกาสสูงที่จะก้าวเท้าเข้าสู่แหล่งเงินกู้ยืมนอกระบบเมื่อเกิดการขาดแคลนเงินสดในมือ และมีความจำเป็นต้องใช้จ่ายอย่างเร่งด่วน ในขณะที่ข้อมูลตัวเลขการใช้จ่ายซื้อสินค้าฟุ่มเฟือย ในปี พ.ศ. 2562 ซึ่งเผยแพร่ในเว็บไซต์ของกระทรวงการคลังแสดงให้เห็นถึงปริมาณการซื้อสินค้านำเข้าประเภทสินค้าฟุ่มเฟือยเป็นตัวเลขที่สูงถึง 130,546 ล้านบาท โดยสินค้าฟุ่มเฟือยตามตัวเลขข้างต้นประกอบด้วย ไวน์ สุราต่างประเทศ ผลไม้ ดอกไม้ น้ำหอมและเครื่องสำอางค์ กระเป๋าหนังและเข็มขัด ผ้าทอทำด้วยขนสัตว์ สุนัข เสื้อ กระโปรง กางเกงสำหรับบุรุษ สตรี เด็กชาย และเด็กหญิง เนคไท รองเท้าหนังและรองเท้าผ้าใบ เครื่องแกวชชนิดใช้ปั่นโตะอาหารหรือใช้ตกแต่งภายในที่ทำด้วยคริสตัล เครื่องประดับที่ทำด้วยคริสตัล เลนส์ แว่นตา กล้องถ่ายรูปและอุปกรณ์ นาฬิกาและอุปกรณ์ ปากกาและอุปกรณ์ ไฟแช็คและอุปกรณ์ (กระทรวงการคลัง, 2562)

พฤติกรรมการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยนี้ได้ถูกเผยแพร่ในงานวิจัยของ Waldron (1995) ว่ามีความเกี่ยวพันโดยตรงกับการเพิ่มโอกาสในการกู้ยืมเงินนอกระบบ นอกจากนี้ คนไทยหลายคนยังมีพฤติกรรมติดการพนันเมื่อหมุนเงินไม่ทันก็จำต้องหันหน้าเข้าไปพึ่งพาเงินกู้ยืมนอกระบบดอกเบี้ยโหดอย่างไร้ทางเลือก (โพสตุญเดย์, 2563)

6. ทศนคติทางการเงินด้านการก่อหนี้

ทศนคติในการก่อหนี้เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่สามารถนำไปสู่การกู้ยืมนอกระบบ ข้อมูลจากงานวิจัยที่เผยแพร่ในปี 2562 โดยธนาคารทหารไทย จำกัด (มหาชน) ซึ่งได้ทำความร่วมมือกับ บริษัท ไวซ์ไซท์ (ประเทศไทย) จำกัด ในการสำรวจพฤติกรรมทางการเงินของกลุ่มคนรุ่นใหม่ พบว่ากลุ่มคนรุ่นใหม่ (GEN-Y) ในประเทศไทยมีทศนคติที่ก่อให้เกิดการก่อหนี้ง่ายแม้ว่าการก่อหนี้นั้นเป็นการนำเงินมาใช้ในการบริโภคที่ไม่จำเป็น ทศนคติเช่นนี้เมื่อรวมกับการมีพฤติกรรมใช้จ่ายโดยไม่ไตร่ตรองให้ดีกว่าการตัดสินใจซื้อสินค้าหรือบริการก็เป็นการเพิ่มความน่าจะเป็นที่จะก้าวเข้าสู่กับดักหนี้นอกระบบได้โดยง่าย (ธนาคารทหารไทย, 2562)

นโยบาย โครงการ และมาตรการของรัฐบาลเพื่อแก้ปัญหาหนี้นอกระบบในสังคมไทย

รัฐบาลภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรีหลายยุคหลายสมัยของประเทศไทยได้มีความพยายามในการแก้ไขปัญหาหนี้นอกระบบรวมถึงการบรรเทาความเดือดร้อนของผู้กู้ยืมนอกระบบผ่านโครงการต่าง ๆ ตัวอย่างโครงการสำคัญในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2554-2563) ดังเช่น

1. รัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร (วันที่ 9 สิงหาคม 2554 – 22 พฤษภาคม 2557)

ในสมัยที่นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี รัฐบาลไม่มีนโยบายหรือโครงการในการแก้ไขปัญหาหนี้นอกระบบโดยตรงแต่มีนโยบายเร่งด่วนที่ช่วยบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนที่เป็นหนี้นอกระบบโดยเน้นการเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนที่มีต้นทุนการกู้ยืมต่ำจากสถาบันการเงินในระบบเพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายของผู้กู้ยืม มีรายละเอียดโครงการโดยสังเขป ดังนี้

1.1 โครงการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถึงแหล่งเงินทุนและสนับสนุนการให้สินเชื่อรายย่อยโดยเฉพาะสินเชื่อเพื่อการประกอบอาชีพของผู้มีรายได้น้อย ภายใต้การรับผิดชอบของกระทรวงการคลังและธนาคารเฉพาะกิจของรัฐบาล เช่น การเพิ่มเงินทุนกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง จัดตั้งกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี (โดยมีวงเงินเฉลี่ยจังหวัดละ 100 ล้านบาท) จัดตั้งกองทุนตั้งตัวได้ในวงเงินประมาณ 1,000 ล้านบาทต่อสถาบันอุดมศึกษาที่เข้าร่วม โครงการสนับสนุนการสร้างผู้ประกอบการรายย่อย และการจัดสรรงบประมาณเข้ากองทุนพัฒนาศักยภาพ

ของหมู่บ้านและชุมชน (SML) ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (โดยอ้างอิงจากสรุปนโยบายของคณะรัฐมนตรี นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี แถลงต่อรัฐสภา ในวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2554)

1.2 โครงการพักชำระหนี้ครัวเรือนเกษตรกรรายย่อยและผู้มีรายได้น้อยซึ่งมีจำนวนหนี้สินต่ำกว่า 500,000 บาท อย่างน้อย 3 ปี เฉพาะหนี้ที่มีปัญหาการชำระหนี้เท่านั้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกษตรกรรายย่อยและผู้มีรายได้น้อยสามารถนำเงินที่ต้องชำระหนี้ไปใช้ในการประกอบอาชีพและปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตของครัวเรือนให้ดียิ่งขึ้นในระหว่างช่วงเวลาการพักชำระหนี้ โดยผ่านสถาบันการเงินเฉพาะกิจจำนวน 5 แห่ง ได้แก่ ธนาคารออมสิน ธนาคารอาคารสงเคราะห์ (ธอส.) ธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแห่งประเทศไทย (ธพว.) ธนาคารอิสลามแห่งประเทศไทย (ธอท.) และบริษัทตลาดรองสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัย (บตท.)

2. รัฐบาล พล.อ. ประยุทธ์ จันทร์โอชา (วันที่ 23 พฤษภาคม 2557 – 31 สิงหาคม 2563)

รัฐบาลในสมัย พล.อ. ประยุทธ์ จันทร์โอชา ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้มีนโยบาย โครงการและมาตรการในการดำเนินการแก้ไขปัญหาหนี้ในระบบโดยสังเขป ดังนี้

2.1 นโยบายบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ ภายใต้ความร่วมมือกับธนาคารกรุงไทย โดยมีเป้าหมายให้ผู้มีรายได้น้อย คือ 1) ผู้มีรายได้น้อยกว่า 30,000 บาท/ปี และ 2) ผู้มีรายได้น้อยกว่า 30,000 บาท/ปี แต่ไม่เกิน 100,000 บาท/ปี ที่ลงทะเบียนเข้าร่วมโครงการสามารถได้รับวงเงินค่าซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็น สินค้าเพื่อการศึกษา และวัตถุดิบเพื่อเกษตรกรรมจากร้านธงฟ้าประชารัฐ และร้านอื่น ๆ ที่กระทรวงพาณิชย์กำหนดไว้ นอกจากนี้ยังได้รับค่าเดินทางและส่วนลดค่าซื้อก๊าซหุงต้มจากร้านที่กระทรวงพลังงานกำหนดตามจำนวนเงินและเงื่อนไขที่ระบุไว้ในโครงการ

2.2 โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินโครงการเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ยกกระดับความเป็นอยู่ของชุมชนและส่งเสริมศักยภาพชุมชนในการเพิ่มขีดความสามารถด้านการแข่งขันทางเศรษฐกิจและสังคม โดยภาครัฐบาลเข้าไปลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานชุมชน การส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน ดำเนินกิจกรรมที่สนับสนุนการพัฒนาอาชีพ นอกจากนี้ ภายใต้การดำเนินงานโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองได้มีการจัดตั้งโครงการแก้ไขปัญหาหนี้ในระบบกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ตามการเสนอมาตรการของกระทรวงการคลังซึ่งมีวัตถุประสงค์ของโครงการเพื่อสนับสนุนการให้สินเชื่อจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) และธนาคารออมสินแก่สมาชิกของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองเพื่อนำไปใช้แก้ไขปัญหาหนี้ในระบบของสมาชิก

2.3 โครงการแก้ไขปัญหาหนี้ในระบบโดยกระทรวงมหาดไทย เป็นโครงการที่ให้ลูกหนี้และเจ้าหนี้เข้าสู่กระบวนการเจรจาหนี้ในระบบ โดยประสานงานร่วมกับธนาคารออมสินและธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรในการดำเนินการอนุมัติสินเชื่อให้แก่ลูกหนี้ที่ประสงค์จะขอสินเชื่อกับธนาคารเพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนของภาคประชาชนผู้มีรายได้น้อยและช่วยแก้ไขปัญหาหนี้ในระบบตามนโยบายของรัฐบาล

2.4 การจัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือลูกหนี้และประชาชนที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม กระทรวงยุติธรรม (ศนธ.ยธ.) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมาย สิทธิและหน้าที่ของลูกหนี้ ส่งเสริมให้ประชาชนสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม และการเข้าถึงแหล่งเงินทุนในระบบเพื่อลดการพึ่งพาแหล่งเงินกู้ในระบบสถาบันการเงิน

2.5 มาตรการเจรจาไกล่เกลี่ย ทำข้อตกลงประนีประนอมหนี้และปรับโครงสร้างหนี้ในระบบ ซึ่งเป็นการดำเนินการร่วมกันของกระทรวงการคลัง กระทรวงยุติธรรม กระทรวงกลาโหม กระทรวงมหาดไทย และสำนักงาน

ตำรวจแห่งชาติ โดยมีการดำเนินมาตรการทางกฎหมายตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินแก่เจ้าหน้าที่กระทำความผิดกฎหมาย รวมถึงการผลักดันให้ผู้ปล่อยกู้นอกระบบเข้าสู่กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยประนอมหนี้และคิดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ตามที่กฎหมายกำหนด คือ ไม่เกินร้อยละ 15 ต่อปี (ตามพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2560 ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2560 ซึ่งระบุให้ผู้ปล่อยกู้ที่ไม่ใช่สถาบันการเงินในระบบห้ามเรียกเก็บอัตราดอกเบี้ยเกินร้อยละ 15 ต่อปี โดยผู้ที่ฝ่าฝืนมีโทษระวางจำคุกไม่เกิน 2 ปี หรือปรับไม่เกิน 200,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ) นอกจากนี้ยังมีการประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้ผู้ปล่อยกู้นอกระบบหันมาดำเนินธุรกิจการให้สินเชื่อในระบบอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ภายใต้ชื่อเรียก “สินเชื่อพีโกไฟแนนซ์”

2.6 โครงการอาสาสมัครที่ปรึกษาทางการเงินครัวเรือน (หมอหนี้) มีวัตถุประสงค์ของโครงการเพื่อสร้างและพัฒนาบุคลากรอาสาสมัครในการทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือและให้คำปรึกษาแก่ประชาชนในระบบเศรษฐกิจฐานราก กลุ่มเกษตรกร และคนยากจนให้ได้มีความรู้ ความเข้าใจในการจัดการทางการเงิน การดำเนินชีวิตบนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รวมถึงการให้ความรู้ในการจัดทำบัญชีครัวเรือน การสามารถเข้าถึงและใช้บริการสถาบันการเงินในระบบมากขึ้นเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาหนี้สินนอกระบบอย่างยั่งยืน โดยมีสถาบันการเงินเฉพาะกิจที่เข้าร่วมโครงการ ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) และธนาคารออมสิน

2.7 โครงการสินเชื่อรายย่อยระดับจังหวัดภายใต้การกำกับ (สินเชื่อพีโกไฟแนนซ์) โดยนิติบุคคลที่สามารถขออนุญาตประกอบธุรกิจพีโกไฟแนนซ์ (Pico Finance) จากกระทรวงการคลังได้ต้องเป็นบริษัทจำกัดหรือห้างหุ้นส่วนซึ่งมีทุนจดทะเบียนชำระแล้วไม่น้อยกว่า 5,000,000 บาท โดยจะได้รับอนุญาตให้ผู้ประกอบธุรกิจดังกล่าวสามารถให้เงินสินเชื่อไม่เกิน 50,000 บาท/ราย (รวมทุกสัญญา) ในลักษณะของสินเชื่อเนกประสงค์ที่อาจให้มีหรือไม่มีหลักประกันตามความสามารถในการชำระหนี้ของผู้กู้ยืม และกำหนดให้มีอัตราดอกเบี้ย อัตราค่าธรรมเนียมจากการให้สินเชื่อรวมค่าปรับ ค่าบริการ และค่าธรรมเนียม (Effective rate) ไม่เกินร้อยละ 36 ต่อปี นอกจากนี้จากปัญหาการแพร่กระจายของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ที่ส่งผลกระทบต่อความสามารถในการจ่ายชำระหนี้ของผู้กู้สินเชื่อพีโกไฟแนนซ์ สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง (สศค.) ในฐานะหน่วยงานกำกับดูแลธุรกิจสินเชื่อพีโกไฟแนนซ์ได้มีการขอความร่วมมือจากผู้ประกอบธุรกิจดังกล่าวในการเข้าร่วมมาตรการช่วยเหลือลูกหนี้ที่ได้รับผลกระทบจาก COVID-19 เช่น การพักชำระเงินต้น การขยายระยะเวลาการชำระหนี้ และการลดอัตราดอกเบี้ย เป็นต้น

2.8 โครงการสินเชื่อเพื่อประกอบอาชีพของผู้มีรายได้น้อยหรือเจ้าของกิจการขนาดเล็ก (นาโนไฟแนนซ์) เป็นโครงการที่ออกโดยธนาคารแห่งประเทศไทย (ธปท.) มีวัตถุประสงค์ของโครงการเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของผู้ที่เป็นหนี้ในระบบโดยการส่งเสริมการเข้าถึงแหล่งเงินทุนในระบบสถาบันการเงิน โดยมีลักษณะการให้สินเชื่อที่สอดคล้องกับคุณลักษณะของลูกหนี้ที่เป็นผู้ประกอบการรายย่อย ผู้ประกอบอาชีพอิสระ หรือผู้มีรายได้น้อยไม่แน่นอน หรือพนักงานประจำที่มีฐานเงินเดือนต่ำกว่า 15,000 บาทต่อเดือน เพื่อนำไปใช้เป็นทุนในการประกอบอาชีพหรือต่อยอดกิจการหรือนำไปใช้ในการแก้ปัญหาหนี้สินนอกระบบ โดยนิติบุคคลที่สามารถขออนุญาตประกอบธุรกิจนาโนไฟแนนซ์ (Nano Finance) ได้ต้องเป็นบริษัทจำกัดหรือบริษัทมหาชนที่มีทุนจดทะเบียนชำระแล้วไม่ต่ำกว่า 50 ล้านบาท และมีอัตราส่วนหนี้สินรวมต่อส่วนของผู้ถือหุ้นไม่เกิน 7 เท่า ผู้ที่ประสงค์ขอสินเชื่อจะสามารถกู้เงินได้รายละไม่เกิน 100,000 บาท ในอัตราดอกเบี้ย ค่าปรับ ค่าบริการ และค่าธรรมเนียม (Effective rate) รวมกันไม่เกินร้อยละ 36 ต่อปี โดยไม่จำเป็นต้องมีหลักประกัน

สรุปและข้อเสนอแนะ

หนี้ของระบบสถาบันการเงินยังรากลึกในสังคมไทยมาเป็นระยะเวลายาวนานและถูกมองว่าเป็นแหล่งเงินกู้แหล่งสุดท้ายสำหรับผู้ที่ต้องการใช้เงินอย่างเร่งด่วน เนื่องจากการเป็นผู้ปล่อยกู้ในระบบสามารถทำได้โดยง่าย อีกทั้งการกู้ยืมที่เกิดขึ้นโดยส่วนใหญ่เป็นการตกลงแบบเห็นพ้องต้องกันระหว่างผู้ให้กู้และผู้กู้ ดังนั้นจึงเป็นไปได้ยากที่จะกำจัดหนี้ของระบบอัตราดอกเบี้ยสูงให้หมดสิ้นไปจากสังคมไทย แม้ว่าภาครัฐบาลจะมีความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ รวมถึงสถาบันการเงินในระบบในการพยายามแก้ไขปัญหานี้ ระบบและ การพยายามบรรเทาความเดือดร้อนของผู้กู้ที่ติดอยู่ในกับดักความเป็นหนี้ แต่เนื่องจากความไม่ต่อเนื่องในการแก้ไข ปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงคณะรัฐบาลแต่ละสมัยทำให้ปัญหานี้ของระบบยังคงเป็นปัญหาสำคัญของประเทศเรื่อยมา โดยปัจจัยสำคัญด้านการขาดทักษะทางการเงินของคนไทยนั้นภาครัฐบาลสามารถที่จะแก้ไขให้ลดน้อยลง หรือหมดไปได้โดยการสนับสนุนการให้ความรู้ทางการเงิน (Financial literacy) และความรู้ด้านการวางแผนทาง การเงินแก่ภาคประชาชนอย่างทั่วถึง โดยเน้นย้ำถึงความสำคัญของการเก็บออมเงินเพื่อเป็นการเพิ่มเกราะป้องกัน การเข้าสู่การพึ่งพาเงินกู้ในระบบ รวมถึงการให้ความรู้เกี่ยวกับผลเสียที่อาจเกิดขึ้นแก่ตัวผู้กู้ในระบบและ/ หรือสมาชิกในครัวเรือนเมื่อเลือกเข้าสู่กระบวนการกู้ยืมเงินในระบบ นอกจากนี้ รัฐบาลควรมีการส่งเสริมและ ประชาสัมพันธ์หลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้ประชาชนนำไปใช้ปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวันเพื่อลด พฤติกรรมการใช้จ่ายเกินตัวอันเป็นสาเหตุสำคัญที่สามารถนำไปสู่การเป็นหนี้ของระบบและควรส่งเสริมการ ประกอบอาชีพแก่ผู้ที่มีรายได้น้อยและสนับสนุนเงินทุนเพื่อการสร้างอาชีพในการยกระดับคุณภาพชีวิตและระดับ รายได้อันจะนำไปสู่การลดการพึ่งพิงเงินกู้ในระบบแบบยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กัญชิตา ประพฤติธรรม, ชุมนุม ทศนคง, และปรีชา อมรแมนนันท์. (2546). *ขบวนการหนี้ของระบบ: บทเรียนจาก ธนาคารสัจจะออมรายวัน ชุมชนห้วยขวาง*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.
- กระทรวงการคลัง. (2562). *มูลค่าการนำเข้า แยกตามหมวดสินค้าฟุ่มเฟือย*. สืบค้นเมื่อ 28 พฤษภาคม 2563, สืบค้นจาก <http://dataservices3.mof.go.th/menu25?id=6>.
- เชียงใหม่นิวส์. (2563). *เงินกู้ดอกโหดคืบชีพ เร่งแก้ปัญหานี้ของระบบวันเพิ่มทุกซาวบ้าน*. สืบค้นเมื่อ 17 มิถุนายน 2563, สืบค้นจาก <https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/1370340/>.
- ไทยโพสต์. (2561). *คิกออฟล้างหนี้ของระบบ ตร.ล็อกเป้ามาเฟีย 762 ราย*. สืบค้นเมื่อ 20 พฤษภาคม 2563, สืบค้นจาก <https://www.thaipost.net/main/detail/9359>.
- ธนาคารไทยพาณิชย์. (2563). *บันได 4 ขั้น พิชิตวิกฤตหนี้สู่เศรษฐีเงินล้าน*. สืบค้นเมื่อ 30 กรกฎาคม 2563, สืบค้นจาก <https://www.scb.co.th/th/personal-banking/stories/4-steps-to-millionaire.html>.
- ธนาคารทหารไทย. (2562). *ทีเอ็มบี จับมือ ไวซ์ไฮท์ ล้างลึกพฤติกรรมการเงิน GEN Y*. สืบค้นเมื่อ 20 พฤษภาคม 2563, สืบค้นจาก <https://thaipublica.org/2019/11/gen-y-easy-to-pay/>.

- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2563). เงินให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือนจำแนกตามวัตถุประสงค์. สืบค้นเมื่อ 30 มิถุนายน 2563, สืบค้นจาก https://www.bot.or.th/App/BTWS_STAT/statistics/BOTWEBSTAT.aspx?reportID=891&language=TH.
- ธนาคารออมสิน. (2562). รู้เท่าทันกลไกการเงินนอกระบบ. สืบค้นเมื่อ 2 มิถุนายน 2563, สืบค้นจาก <https://shorturl.asia/zPiS4>.
- ไพฑูริย์ เอกจริยกร. (2554). ปัญหาหนี้ในระบบในสังคมไทย. วารสารราชบัณฑิตยสถาน, 16(1), 14-30.
- โพสต์ทูเดย์. (2563). ภาระไม่ถ่วง! กู้เงินนอกระบบเล่นพนันจนสามีฆ่าตัวตาย. สืบค้นเมื่อ 11 กรกฎาคม 2563, สืบค้นจาก <https://www.posttoday.com/social/local/628060>.
- รจนา อินคง. (2557). ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการนำนโยบายแก้ปัญหาหนี้ระบบไปปฏิบัติ. งานนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2561). สำนักงานสถิติฯ เผยการออมภาคครัวเรือนของไทยไตรมาส 3 ปี 2561. สืบค้นเมื่อ 11 กรกฎาคม 2563, สืบค้นจาก <http://www.nso.go.th/sites/2014/Pages/News/2562/N14-03-62-2.aspx>.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2562). การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2562 ทวีธาอาณัติกร. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สรา ชื่นโชคสันต์, สุพริศร์ สุวรรณิก, และธนัชพร สุขสุเมธ. (2562). หนี้ครัวเรือนไทย: ข้อเท็จจริงที่ได้จาก BOT-Nielsen household financial survey. สืบค้นเมื่อ 2 มิถุนายน 2563, สืบค้นจาก https://www.bot.or.th/Thai/MonetaryPolicy/ArticleAndResearch/FAQ/FAQ_143.pdf.
- สุรางค์รัตน์ จำเริญพล. (2557). หนี้ในระบบกับความเป็นธรรมทางสังคม. สืบค้นเมื่อ 2 มิถุนายน 2563, สืบค้นจาก <http://www.cusri.chula.ac.th/backup/download/cluster6.pdf>.
- แอ็กเซสเทรต. (2563). เปิดขั้นตอนในการปลดหนี้ระบบรวดเร็วทันใจใช้ได้ผลจริง. สืบค้นเมื่อ 30 กรกฎาคม 2563, สืบค้นจาก <https://shorturl.asia/MWCah>.
- อิปซอสส์. (2563). ผลกระทบของ Covid-19 ต่อรายได้คนไทย. สืบค้นเมื่อ 17 มิถุนายน 2563, สืบค้นจาก <https://www.facebook.com/ipsosth/posts/1593008690868979>.
- Banerjee, A.V., & Duflo, E. (2007). The economic lives of poor. *Journal of Economic Perspectives*, 21, 141-167.
- Fischer, G., & Karlan, D. (2018). *Informal finance – mapping global savings and lending practices*. Retrieved: March 26, 2020, from <https://www.poverty-action.org/study/informal-finance-mapping-global-savings-and-lending-practices>.
- Khoi, P.D., Gan, C., Nartea, G., & Cohen, D.A. (2013). Formal and informal rural credit in the Mekong River Delta of Vietnam: Interaction and accessibility. *Journal of Asian Economics*, 26, 1-13.

- Mercer. (2019). Mercer's 25th annual cost of living survey finds cities in Asia most expensive locations for employees working abroad. Retrieved May 5, 2020, from <http://1ab.in/uHO>.
- Mohieldin, M. S., & Wright, P. W. (2000). Formal and informal credit markets in Egypt. *Economic Development and Cultural Change*, 48(3), 657–670.
- Santos, D.B., Mendesdasilva, W., & Gonzalez, L. (2018). Lower financial literacy induces use of informal loans. *Revista de Administração de Empresas*, 58(1), 44-59.
- Siamwalla, A., Pinthong, C., Poapongsakorn, N., Satsanguan, P., Nettayarak, P., Mingmaneeenakin, W., & Tubpun, Y. (1990). The Thai rural credit system: public subsidies, private information, and segmented markets. *The World Bank Economic Review*, 4(3), 271–295.
- Waldron, D.G. (1995). Informal finance and the East Asian economic “miracle”. *Multinational Business Review*, Fall 1995.

Translated Thai References

- Accesstrade. (2020). *To reveal the process of informal debt quittance*. Retrieved July 30, 2020, from <https://shorturl.asia/MWCah>. (in Thai)
- Bank of Thailand. (2020). *Loans to Household classified by Purpose*. Retrieved June 30, 2020, from https://www.bot.or.th/App/BTWS_STAT/statistics/BOTWEBSTAT.aspx?reportID=891&language=TH. (in Thai)
- Bprapreuttam, K., Tussanakong, C., & Amornmannun, P. (2003). *Informal debt movement: Lesson from Daily Savings Bank at Huay Kwang Community*. Bangkok: Community Organizations Development Institute. (in Thai)
- Chiang Mai News. (2020). *Resurrection of usurious interest rates, speeding up informal debt problem solving, worry to increase the suffering of people*. Retrieved June 17, 2020, from <https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/1370340/>. (in Thai)
- Chuenchoksan, S., Suwannik, S., & Suksumake, T. (2019). *Thai Household debt: The fact from BOT-Nielsen household financial survey*. Retrieved June 2, 2020, from https://www.bot.or.th/Thai/MonetaryPolicy/ArticleAndResearch/FAQ/FAQ_143.pdf (in Thai)
- Ekjariyakorn, P. (2011). *Informal debt problem in Thai society*. *The Journal of the Royal Society of Thailand*, 16(1), 14-30. (in Thai)
- Government Savings Bank. (2019). *Awareness of informal debt tricks*. Retrieved June 2, 2020, from <https://shorturl.asia/zPiS4>. (in Thai)

- Inkong, R. (2014). *Factors affecting outlaw debt policy implementation*. Thesis Master of Public Administration Program, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Ipsos. (2020). *The impact of COVID-19 on Thai household income*. Retrieved June 17, 2020, from <https://www.facebook.com/ipsosth/posts/1593008690868979>. (in Thai)
- Jumneanpol, S. (2014). *Informal debt and social justice*. Retrieved June 2, 2020, from <http://www.cusri.chula.ac.th/backup/download/cluster6.pdf>. (in Thai)
- Ministry of Finance. (2019). *Value of import classified by luxury goods*. Retrieved May 28, 2020, from <http://dataservices3.mof.go.th/menu25?id=6>. (in Thai)
- National Statistical Office. (2018). *The National Statistical Office reveals Thai household savings in the third quarter of 2018*. Retrieved July 11, 2020, from <http://www.nso.go.th/sites/2014/Pages/News/2562/N14-03-62-2.aspx>. (in Thai)
- National Statistical Office. (2019). *The 2019 household socio-economic survey whole kingdom*. Bangkok: National Statistical Office. (in Thai)
- PostToday. (2020). *Wife does not argue! Making informal loans leads her husband to commit suicide*. Retrieved July 11, 2020, from <https://www.posttoday.com/social/local/628060>. (in Thai)
- Siam Commercial Bank Public Company Limited. (2020). *4 Steps to defeat debt crisis with being a millionaire*. Retrieved July 30, 2020, from <https://www.scb.co.th/th/personal-banking/stories/4-steps-to-millionaire.html>. (in Thai)
- Thai Post. (2018). *Kick off informal credit, 762 mafias were focused by the police*. Retrieved May 20, 2020, from <https://www.thaipost.net/main/detail/9359>. (in Thai)
- TMB Bank Public Company Limited. (2019). *TMB cooperates with Wisesight to delve into generation Y's financial behavior*. Retrieved May 20, 2020, from <https://thaipublica.org/2019/11/gen-y-easy-to-pay/>. (in Thai)